

LOHIKÄÄRMEET

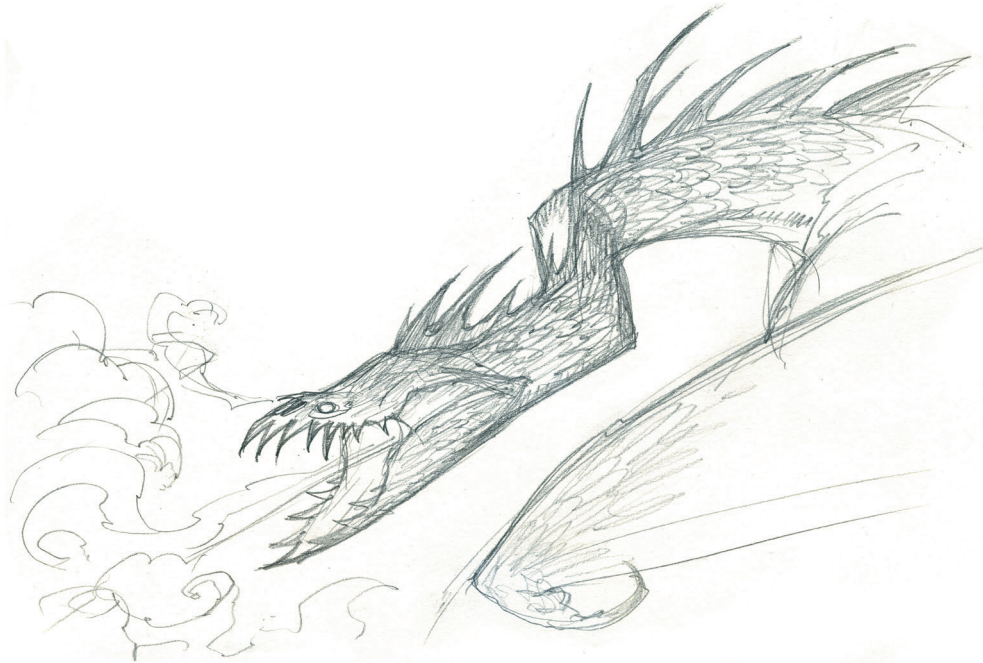

JOHAN EGERKRANS

MINERVA

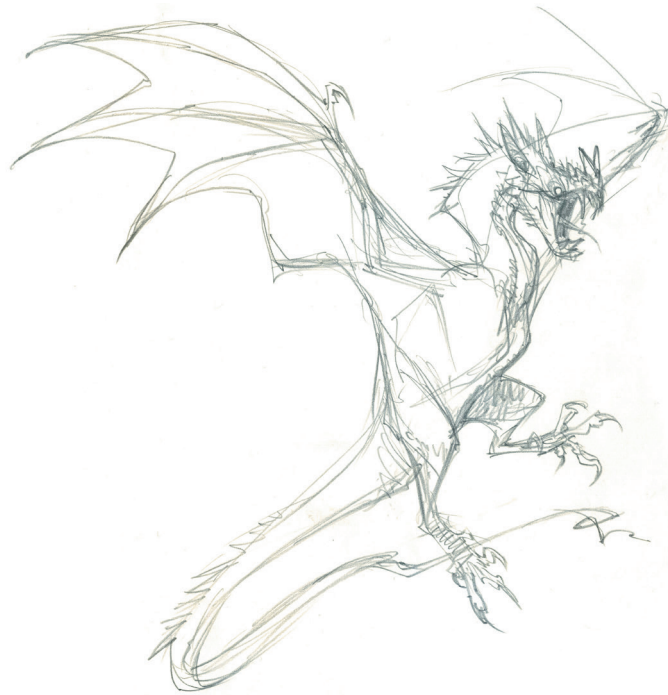

Ray Harryhausenille, Phil Tippetille
ja kaikille muille elokuva-alan taikureille, jotka herättävät lohikäärmeet henkiin.
Ja Kallelle, joka yhtenä kesäpäivänä kolmekymmentä vuotta sitten
työnsi käteeni Monsterbokenin ykkös- ja kakkososan.

JOHAN EGERKRANS

LOHIKÄÄRMEET

Ruotsin kielestä suomentanut Jänis Louhivuori

SISÄLTÖ

ESIPUHE	9	Y Draig Goch	96
LOHIKÄÄRMEET	11	Basiliski	99
KOSMISET LOHIKÄÄRMEET ..	29	Guivre	102
Ouroboros	30	Tarasque	104
Apep	33	Lambtonin käärme	106
Tiamat	34	Salamanteri	110
Ekhidna & Tyfon	37	Bolla	112
Paratiisin käärme	41	Merikäärme	115
Leviatan	45	Kansanuskon lohikäärme & skåkhöna.....	117
Behemot.....	48	AASIALAISIA	
Ziz	51	LOHIKÄÄRMEITÄ	121
Nidhögg	52	Naga	122
LEGENDAARISIA LOHIKÄÄRMEITÄ & LOHIKÄÄRMEIDEN SURMAAJIA	55	Kiinalainen lohikäärme	124
Kadmos	57	Japanilainen lohikäärme	130
Lernan Hydra	60	Lohikäärmekuningas	137
Kolkhiksen lohikäärme	63	Kirin	138
Fafnir	67	Bakunawa	141
Ragnar Lodbrok	73	MAAILMAN	
Pyhä Yrjö	76	LOHIKÄÄRMEET	143
Beowulf	80	Uktena	144
Smok Wawelski.....	88	LOPPUSANAT	147
Zmej Gorynytš	91	VALIKOIMA	
Melusina	93	KIRJALLISUUTTA	151

ESIPUHE

Lohikäärmeet – kaikissa muodoissaan – kansoittavat vanhimpia satujamme ja legendojamme. Vielä nykyäänkin lohikäärmeellä on erityisasema mytologisten olentojen joukossa, mikä johdattaa meidät kirjaan, jota sinä pidät nyt kädessäsi. Sen on kuvittanut ja kirjoittanut hyvä ystäväni Johan Egerkrans, joka on vakiinnuttanut asemansa ruotsalaisten kansankertomusten tulkitsijana ja vaalijana. Jokainen sivu tässä upeasti kuvitetussa kirjassa lyö ällikällä, ja olen vakuuttunut, että siitä tulee vielä folkloristiikan klassikkoteos.

Olin 1960-luvun lopussa juuri aloittanut taideopintoni Britanniassa. Lähdin opiskelemaan suoraan lukiosta enkä tiennyt juuri mitään taiteesta tai taiteilijoista, mutta sitten törmäsin edellisen vuosisadan fantasia- ja satukuvittajien maagiseen maailmaan: Arthur Rackhamiin, Aubrey Beardsleyhin, Edmund Dulaciin, Kay Nielsenin ja John Baueriin.

Johan jatkaa näiden taiteilijoiden perinteitä, ja vaikka hänen kuvituksensa ovat tyylieltyjä ja osin digitaalisin työkaluin syntyneitä, ne tuovat mieleen akvarellimaalaukset, jotka vievät ajatukset puolestaan Dulaciin ja Baueriin.

Käsiteltyään ensin pohjoismaisia jumalia ja dinosauruksia Johan käy nyt lohikäärmeiden kimppuun, ja rohkenen väittää, että hänen tyyliensä on kehittynyt entisestään. *Lohikäärmeet* on kirja, johon tahtoo palata aina uudelleen. Se on helmi, jonne voi kadota ja uppoutua ja josta lukija löytää aina jotain uutta. Se on toisin sanoen kirja, josta tulen nauttimaan yhä uudelleen.

Handwritten signature of John Blanche in black ink, with the name 'JOHN BLANCHE' written in a stylized, cursive script. Below the name, there are several horizontal lines and a small dot, possibly representing a date or a decorative flourish.

John Blanche
Taiteellinen johtaja, Games Workshop

LOHIKÄÄRMEET

Lohikäärme keskiaikaisesta bestiaarista (Harley 3244, British Library)

PETOJEN KUNINGAS

Me ihmiset olemme loihdineet vuosituhansien aikana mielikuvituksissamme uskomattoman määrän olentoja ja ihmeotuksia, jotka kansoittavat meidän myyttejäamme, satujamme ja tarujamme. Mutta mikään muu hirviö ei liene yhtä yleismaailmallinen ja liki välttämätön kuin lohikäärme. Jo sana ”lohikäärme” sysää mielikuvituksen vauhtiin: mielessämme alkavat heti vilistä kuvat hohtavista suomuista, partaveitsenterävistä kynsistä, nahkamaisista siivistä, torahampaiden rivistöistä valtavissa leuoissa ja pahaenteisesti kiiluvista silmistä. Lohikäärmeet edustavat luonnon hillittömyyttä eläimen hahmossa. Ne ovat tulta, savua, vulkaaneja, raivoavia myrskyjä, vyöryviä tulvia ja suuria, kesyttämättömiä, tummia meriä. Niissä henkilöityvät ihmisten pahimmat puolet, mutta myös parhaat, sillä kaikki lohikäärmeet eivät suinkaan ole pahoja hirviöitä. Ne voivat olla yönmustia siivekkäitä demoneja, jotka ahmivat viattomia neitsyitä, tai ahneita aartenvartijoita, joiden polttava hengitys muuttaa jalot ritarit hiilimöykyiksi. Tai sitten ne voivat olla helmiäishohtoisia onnenhenkiä, jotka tuovat mukanaan elämää antavan sateen. Lohikäärmeitä ei ole nimittäin nähty vain hirviöinä, vaan niitä on myös palvottu jumalina. Lohikäärme voi olla paholainen tai enkeli, kuollut tai elävä, tuhoava tai elämää synnyttävä, tulta tai vettä, kaaosta tai järjestystä – ja joskus tätä kaikkea yhtä aikaa. Mutta oli se sitten pahantahtoinen tai maltillisempi olento, se on aina vallan, voiman ja luonnonvoimien symboli. Japanilainen 1800-luvulla elänyt kirjailija Okakura Kakuzō kuvailee lohikäärmettä näin:

Lohikäärme on muutoksen henki ja siksi niin kuin elämä itse. Se omaksuu uusia muotoja ympäristönsä mukaan, mutta sitä ei voi koskaan nähdä kokonaan. Se on ruumiillistunut valtava mysteeri. Saavuttamattomien vuorten luolien kätköissä tai salaperäisen meren syvyyksiin kähertyneenä se odottaa hetkeä, jolloin se saa hitaasti herätä henkiin. Se levittäytyy myrskypilviin, huuhtelee harjaksiaan tummissa, kieppuvissa kurimuksissa. Sen kynnet ovat ukonvaajoja, sen suomet kimmeltävät sateesta märkien tammien kuoressa. Sen ääni kaikuu hirmumyrskyn jylinässä.

Lyhyesti sanottuna lohikäärme on satueläinten kuningas. Eikä siltä puutu kilpailijoita, sillä meillä ihmisillä on taito keksiä kauhistuttavia tarinoita, joilla me pelottelemme toisiamme. Mikään toinen peto ei ole kuitenkaan yhtä laajalle levinnyt ja visusti tietoisuutemme juurtunut. Kaikkein pahan-suisimmat ja pelottavimmat aarnikotkat, jättiläiset ja mantikoratkin kalpenevat lohikäärmeen rinnalla.

LOHIKÄÄRMEEN ALKUPERÄ

Emme tiedä, mitä lohikäärme tarkoittaa, aivan kuten emme tiedä, mitä maailmankaikkeus tarkoittaa. Jokin lohikäärmeen kuvassa on kuitenkin saanut aikaan sen, että se sopii yhteen ihmisen mielikuvituksen kanssa, ja siksi se nousee esiin eri leveysasteilla ja eri aikakausina. Juuri tästä syystä voisimme sanoa, että se on välttämätön hirviö.

JORGE LUIS BORGES: KUVITTEELLISTEN OLENTOJEN KIRJA,
SUOM. SARI SELANDER

Usko myyttisiin lohikäärmemäisiin olentoihin on levinnyt koko maapallolle ja lähes kaikkiin kulttuureihin. Meksikon atsteekit palvoivat sulkapeitteistä käärmejumalaa, sulkakäärme *Quetzalcóatlía*, joka hallitsi tuulta ja viisautta. Länsi-Afrikan Beninissä on käärmehenki *Aido-Hwedo*, joka kannattelee taivasta sateenkaaren muodossa. Pohjois-Amerikan autiomaista löytyy sarvipäisiä käärmeitä ja suomujen peittämä ihmissyöjälintu *Piasa*. Myös Australian alkuperäisasukkailla on ylimaallinen käärme, jolla on kytkös sateenkaareen. Heidän *Sateenkaarikäärmeensä* on hedelmällisyydenjumala, joka huolehtii siitä, etteivät vesikuopat kuivu. Se on myös ihmissuvun luoja. Vesialueilla piileskelee toinenkin hirviö, jolla on tiettyjen kuvausten perusteella lohikäärmeen piirteitä: pelätty *Bunyip*.

Kaikki nämä myytit tuntuvat syntyneen melko lailla toisistaan riippumatta. Miksi ihmiset ovat saaneet spontaanilta vaikuttavalla tavalla samantlaisia mielikuvia erilaista käärmemäisistä matelijahirviöistä? Kosmologi Carl Sagan arveli 1970-luvulla, että lohikäärme olisi geneettinen muisto ajalta, jolloin ensimmäiset nisäkkäät luikkivat suurten dinosaurusten varjoissa. Meihin ihmisiin olisi jollain tavalla periytynyt pienten karvaisten

esi-isiemme pelko isoja matelijoita kohtaan, ja usko lohikäärmeisiin olisi kehittynyt tästä yhteisestä muistosta. Tämän hypoteesin mukaan lohikäärmettä ei ole tarvinnut keksiä kulttuuri kulttuurilta, vaan se olisi ollut ohjelmoituna meidän geeneihimme jo aikojen alusta, miljoonia vuosia sitten. Toisen samankaltaisen hypoteesin mukaan meille kehittyi vaistomainen kammo meitä metsästäviä petoja kohtaan jo silloin, kun ihmiskunta otti Afrikassa ensimmäiset askelensa kahdella jalalla. Nuo pedot eli käärmeet, isot kissaeläimet ja petolinnut ovat niitä, joita ihmiset pelkäävät ja kunnioittavat eniten. Jos myrkkykäärme risteytetään leijonan ja kotkan kanssa, tuloksena on äärimmäinen peto – lohikäärme. Ongelmana on vain, että tämä kuva sopii kyllä klassiseen länsimaiseen kuvaan siivekkästä lohikäärmeestä mutta ei suinkaan kaikkiin lohikäärmeisiin. Kuten sanottua, lohikäärmeitä on lukemattomia erilaisia, eivätkä kaikki ole nelijalkaisia ja siivekkäitä tulensyöksijöitä.

Kolmannen suositun teorian mukaan lohikäärmeet keksittiin aikoinaan selittämään dinosaurusten luita ja muiden sukupuuttoon kuolleiden jättiläiseläinten jäänteitä. Kuinka ihmiset mahtoivat reagoida jättikokoisen matelijan luurankoon ennen kuin heillä oli mitään tietoa evoluutiosta? Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miksi lohikäärmeistä ovat kehitelleet tarinoita myös ne ihmiset, joiden asuinalueilta ei löydy dinosaurusten fossiileja. Pohjoismaat on hyvä esimerkki. Täältä löytyy erittäin vähän jäänteitä petoliskojen aikakaudelta, ja silti pohjoisen asukkaiden myyteissä on esiintynyt lohikäärmeitä pilvin pimein: toisiinsa kietoutuneet lohikäärmeet kiemurtelivat kymmenissä riimukivissä, ja niiden päät koristivat viikinkien kuuluisien laivojen keuloja. Kaikki tämä viittaa siihen, etteivät ihmiset tarvitse tukea todellisuudesta kehitelläkseen uusia mielikuvitusolentoja. Myytit tulevat ensin, ja vasta sen jälkeen ”todisteet” fossiilien tai muiden muinaisjäänteiden muodossa voivat auttaa niiden pönkittämisessä.

Ainoa yhteinen tekijä maailman lohikäärmemyyteille tuntuisi olevan se, että ne liittyvät tavalla tai toisella käärmeisiin. Ja tällöin me alamme viimein lähestyä villakoiran – tai tässä tapauksessa lohikäärmeen – ydintä. Käärmeet kuuluvat vaarallisimpiin eläimiin, joita ihminen kohtaa arjessaan. Ne elävät

lähellä meitä, koska ne metsästävät sivilisaation pariin hakeutuvia rottia ja hiiriä. Niitä pidetään tavanomaista uhkaavampina ja salaperäisempinä, koska ne (boa- ja pytonkäärmeitä lukuun ottamatta) eivät tapa uhrejaan voimalla vaan vahvalla myrkyllään. Kun siihen yhdistetään erikoinen luoton muoto ja uhkaava sähinä, ei ole kummallista, että käärmeet kuuluvat kaikkein pelottavimpiin ja lumoavimpiin eläimiin. Tämä on johtanut käärmevihaan, mutta myös käärmeiden kunnioitukseen ja jopa palvontaan. Käärmeitä ja käärmejumalia on palvottu monissa kulttuureissa. Muissa paikoissa niistä on tullut pahuuden ja luonnon pimeän puolen symboleja. Sana lohikäärme tulee kreikan kielen *drakonista*, joka tarkoittaa käärmettä tai lohikäärmettä. Yhteys käärmeen ja lohikäärmeen välillä on siis erittäin vahva. Joskus on vaikea tietää, mistä toinen alkaa ja mihin toinen päättyy, eikä monissa varhaisissa kertomuksissa tehdäkään eroa käärmeiden ja lohikäärmeiden välillä.

Emme siis voi tietää varmuudella, miten usko lohikäärmeisiin sai alkunsa. Voimme vain todeta, että ne täyttävät meissä voimakkaan tarpeen. Me tarvitsemme hirviön, joka symboloi kahlitsemattomia luonnonvoimia: eläimen, joka on mahtavampi ja vaarallisempi kuin muut elävät olennot. Kuten Jorge Luis Borges kirjoittaa edellä, lohikäärme on ”välttämätön hirviö”.

IDÄN LOHIKÄÄRMEET JA LÄNNEN LOHIKÄÄRMEET

Vaikka lohikäärmeet vaikuttavat ensi silmäyksellä globaaleilta, kaksi traditiota piirtyy selvästi esiin: itämaiset ja länsimaiset lohikäärmeet. Nämä ovat karkeasti ottaen ”todellisia” lohikäärmeitä – jos eivät muusta syystä, niin ainakin siksi, että vain Euroopassa, Lähi-idässä ja Aasiassa käärmejumalia ja matelijahirviöitä nimitetään ”lohikäärmeiksi”. On hieman epäselvää, miten nämä myytit syntyivät. Niillä on voinut olla tuhansia vuosia sitten yhteinen alkuperä jossain päin Lähi-itää, josta ne ovat sitten levinneet länteen. Tai sitten niillä ei ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Syntyperästä huolimatta tässä kirjassa keskitytään aasialaiseen ja eurooppalaiseen lohikäärmetraditioon. Vaikka Bunyipit, Piasat ja kaikki muut lohikäärmeitä muistuttavat olennot ovat kovin kiehtovia, ne joutuvat temaattisista ja puhtaasti tilaan liittyvistä syistä jäämään koloihinsa ja sokkeloihinsa.

Ensimmäiset länsimaisen tradition lohikäärmemyytit ovat peräisin Lähi-idästä ja Välimeren seudulta. Sieltä ne levittäytyivät länteen ja pohjoiseen Euroopassa. Nämä lohikäärmeet ovat aina olleet ennen kaikkea hirviöitä, tuhoavia luonnonolioita, jotka täytyy päihittää, jotta sivilisaatio ja järjestys voisivat kukoistaa. Babylonialaiset kertoivat merilohikäärme Tiamatista, jonka Marduk-jumala surmasi luodakseen maailmankaikkeuden sen raadosta. Egyptiläisillä oli Apep, sekin vesilohikäärme, joka yritti joka päivä ahmaista auringon kitaansa. Raamatussa mainitaan jättimäinen merilohikäärme Leviatan, ja pohjoisen asukkaiden Thor taisteli arkkivihollistaan Midgårdin jättiläiskäärmettä vastaan. Nämä varhaiset lohikäärmeet liittyivät tiiviisti veteen ja mereen.

Antiikin aikana lohikäärmeet kokivat uuden tulemisen. Tarvitsivathan kaikki kreikkalaisilla saarilla tungeksivat sankarit jotain, mitä vastaan taistella. Ja mikäpä parempi kohde voimien mittailemiseen kuin lohikäärme – tuo täydellinen hirviö?

Lohikäärmeet muuttuivat antiikissa jonkin verran maanläheisemmiksi luomistarinoiden kosmisiin alkuolentoihin verrattuina. Niiden päihittäjän ei tarvinnut enää olla jumala, vaikka ne olivat yhä edelleen mahtavia vastustajia. Keskiaikaiset kertojat rakensivat kreikkalaisten ja roomalaisten lohikäärmemyyttien päälle omia kertomuksiaan pyhimyksistä, ritareista ja urheista

taistelijoista, jotka kohtasivat paholaismaisia matelijoita miekka kädessä tai joskus vain pelkkä kristinusko aseenaan. Klassinen suomujen peittämä, siivekäs ja tulta syöksevä lohikäärme astui näyttämölle keskiajan paikkeilla ja on ollut meidän parissamme aina siitä lähtien.

Aasiassa syntyi erillinen ja erilainen lohikäärmetraditio. Sen alkuperänä olivat intialaiset *nagat*, käärmemäisten puolijumalien suku, jota on palvottu tuhansia vuosia. Kertomukset niistä levisivät itään ja päätyivät Kiinaan, Japaniin, Koreaan ja moniin muihin alueen maihin. Jokainen aasialainen kulttuuri antoi oman leimansa nagoille, ja tuloksena oli valtavan runsas itämaisten lohikäärmeiden paljous. Nämä lohikäärmeet eivät muistuttaneet eurooppalaisten myyttien lepattavia ja kauhua herättäviä verenjanoisia hirviöitä vaan olivat usein varsin hyvántahtoisia vedenhenkiä, jumalaisia olentoja, jotka herättivät pikemminkin kunnioitusta kuin pelkoa, koska ne synnyttivät elintärkeitä sateita ja ohjasivat pelloille vettä tuovia virtoja. Mutta ne pystyivät myös aiheuttamaan myrskyjä, hurrikaaneja ja tulvia ja juurruttivat siksi ihmisiin myös jonkin verran pelkoa ja ahdistusta. Itämaiset lohikäärmeet säilyttivät hurjuutensa mutta eivät olleet samalla tavalla sivilisaation vihollisia kuin lännessä.

